

## **N:o 5.**

Ank. till Riksd. kansli den 24 mars 1908, kl. 8 e. m.

*Sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande n:o 3,  
i anledning af väckta motioner om skrifvelse till Kungl.  
Maj:t i fråga om ökad statsbidrag till folkskoleväsendet.*

Sammansatta stats- och lagutskottet har till behandling förehaft följande hos Riksdagen väckta motioner, afseende skrifvelse till Kungl. Maj:t i fråga om ökad statsbidrag till folkskoleväsendet, nämligen: inom Första Kammaren, *n:o 5*, af grefve *Hugo Wachtmeister* samt inom Andra Kammaren, *n:o 11*, af herr *J. O. Forssling*, *n:o 35*, af herr *M. E. Svallingson*, *n:o 71*, af herr *N. Nilsson* i Skärhus, *n:o 103*, af friherre *A. T. Adelswärd*, och *n:o 113*, af herr *E. Jonsson* i Freluga.

Grefve *Wachtmeisters* motion, *n:o 5*, är af följande lydelse:

»De tre motioner, som förlidet år inom Riksdagen väcktes, i syfte att åstadkomma utredning, huruvida och på hvad sätt staten borde, utöfver hvad nu äger rum, bidraga till en jämnare fördelning af kommunernas skattebördor, föranledde icke till någon Riksdagens åtgärd.

Att icke desto mindre befintligheten af de missförhållanden, som i motionerna påpekades, tämligen allmänt erkändes, torde kunna anses framgå

*Bih. till Riksd. Prot. 1908. 4 Saml. 2 Afd. 5 Häft. (N:o 5).*

*Grefve Wacht-  
meisters mo-  
tion.*

däraf, att Andra Kammaren biföll sitt tillfälliga utskotts n:o 1 hemställan om partiellt bifall till den af herr Mattson väckta motionen n:o 182 — nämligen så till vida, att kammaren begärde en fullständig jämförande utredning angående de olika kommunala skattebördorna jämte därpå inverkan förhållanden till ledning för eventuella vidare åtgärder i motionens allmänna syfte.

Jämväl en stor minoritet inom Första Kammaren uttalade sig för en dylik utredning.

Statsutskottets afstyrkande utlåtande öfver undertecknads motion n:o 4 vid samma riksdag synes tillkommit på grund af frågans — med anledning af de två öfriga motionernas i likartadt syfte förkastande — läge i Riksdagen och är på ett ögonskenligt välvilligt sätt motiveradt.

Statsutskottet yttrar:

»En utredning i den af motionären angifna riktning skulle, enligt utskottets förmenande, otvifvelaktigt vara af stor vikt för afhjälpan af de olägenheter, som för närvarande måste anses råda i afseende å ojämn kommunalbeskattning för folkskoleändamål, därvid emellertid jämväl borde ägnas uppmärksamhet åt såväl det sätt, hvarpå skolväsendet i de olika kommunerna är tillgodosedt, särskildt om och i hvilken utsträckning den s. k. halftidsläsningen förekommer, som ock, huruvida de utgifter, för hvilkas bestridande kommunernas skatteinkomster i öfrigt äro afsedda, kunna anses vara för dem nödvändiga och stå i rimligt förhållande till deras ekonomiska bärkraft. I det läge frågan kommit genom Riksdagens ofvan förmalda afslag å den med anledning af herr Mattsons motion ifrågasatta statistiska utredning, som skulle omfatta jämväl frågor af nu förevarande art, anser sig utskottet dock icke kunna för närvarande tillstyrka motionen.»

Vidare ber jag att få erinra därom, att inom Andra Kammaren ett stort antal instämmanden följde på landshöfding Widéns yttrande med anledning af detta utskottsutlåtande.

Jag tillåter mig anföra följande brottstycken ur herr landshöfdings yttrande:

»Denna motion synes mig vara en af de mera beaktansvärda, som ha väckts vid denna riksdag. Vi ha rätt länge hållit på med att söka få fram någon utredning, om på hvilket sätt det skulle kunna rådas bot på ojämnheten mellan kommunerna i den kommunala beskattningen. — — — Det synes mig däremot, att motionären i denna motion verkligen beträdat den rätta vägen. — — — Hvad jag här anfört, torde tillräckligt bevisa vidden och omfattningen af det missförhållande, det här gäller att afhjälpa. Men det är en annan

fråga, som här verkligen är än viktigare. — — — Det är nämligen icke utjämningen af de kommunala skattebördorna, så viktigt detta än är, utan det är frågan om, huru man skall få folkskoleundervisningen ordnad på det bästa sätt.»

Den motvilja, som förefinnes mot att gripa sig an med frågan om den kommunala skattebördans utjämning, torde måhända i någon mån bero på principiella betänkligheter, men helt visst än mera på frågans stora omfattning och dess svårlösta beskaffenhet.

Att inom en öfverskådlig framtid nå fram till en inom alla områden fullt utjämнад kommunalskatt synes mig icke ligga inom ramen af hvad som kan ernås, då däremot med begränsning till ett visst område, där inverkan af faktorer kunna klart belysas, och där principiella skäl mot frågans lösning icke med större fog kunna anföras, resultat relativt lätt kunna vinnas.

Äfven om, såsom framhållits, utgiftsposterna för fattigvården, för kyrkliga ändamål eller öfrigt trycka lika eller i vissa fall mera ojämnt än de för skolväsendet, måste erkännas, att dessa senare utgöra den största posten i landskommunernas utgiftsstat — de upptaga cirka 40 procent däraf.

Denna relationssiffra synes härtill vara i jämt stigande.

Kommunernas utgifter för nedanstående ändamål visa i ungefärligt procenttal af hela utgiftsstaten följande siffror:

	1884	1899	1904
för skolväsendet.....	32 proc.	36 proc.	40 proc.
för kyrkan .....	33 »	25 »	22 »
för fattigvården .....	23 »	24 »	24 »
öfriga utgifter.....	11 »	14 »	13 »

Frånräknas utgående statsbidrag till folkskoleväsendet, blir denna utgiftspost icke desto mindre numera den största i staten.

En utjämning af utdebiteringen för skoländamål och däraf följande lättnad skulle sålunda för kommunerna blifva af den största betydelse, på samma gång rättvisa och billighetsskäl bjuda, att folkskoleundervisningen må för svenska barn göras i såväl ett som annat afseende så likartad som möjligt.

Såsom jag i min motion af förlidet år, till hvilken jag anhåller få hänvisa, framhöll, drabbas just de minst bärkraftiga kommunerna tyngst af ifrågavarande utgifter, och detta såväl de vidsträckta, glest befolkade kommunerna som de till arealen allra minsta.

Jag påvisade då ock med siffror, huru förvånande stora ojämnheter kunna förekomma inom samma län och härad. Och ojämnheten i beskattningen blir så mycket mera i ögonen fallande och tyngande, som i regel just dessa fattigaste och minsta kommuner, trots den större skattetungan ha sitt skolväsende ytterst otillfredsställande ordnad.

Har man, som undertecknad, den uppfattningen, att den kommunala skattebördan utöfvar ett i allra högsta grad hämmande inflytande på landsbygdens utveckling, och att ett flertal af landskommunerna icke äga ekonomisk bärkraft att organisera sitt skolväsende ens tillnärmelsevis på reglementsenligt sätt samt att dessa missförhållanden böra afhjälpas, synes mig den enda väg att inom ej alltför aflägsen framtid vinna sådan bättring vara, att staten i den omfattning, som efter utredning kan befinnas lämplig, lämnar direkta bidrag till de af utgifter för skoländamål hårdast betungade skoldistrikt, dock så att kommunerna fortfarande göras intresserade i folkskolans ekonomi.

En dylik utredning torde, såsom statsutskottet förlidet år yttrat, äfven böra omfatta det sätt, hvarpå folkskoleväsendet i de olika kommunerna är tillgodosedt, samt äfven — ehuru jag för min personliga del är mera ovis om behofvet däraf — huruvida de utgifter, för hvilkas bestridande kommunernas skatteinkomster i öfrigt äro afsedda, kunna anses vara för dem nödvändiga och stå i rimligt förhållande till deras ekonomiska bärkraft.

Jag tillåter mig, på grund af hvad ofvan anförts, hemställa, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning dels i här ofvan angifven riktning, dels efter hvilka beräkningsgrunder och i hvilken omfattning direkta statsbidrag till folkskoleundervisningen må, utöfver de nu utgående, till kommuner, hvilka äro af kostnaderna för denna undervisning särskildt ekonomiskt betungade, meddelas, samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill en sådan utredning kan föranleda.»

*Herr Forsslings motion.*

I sin motion, n:o 11, anför herr *Forssling* följande:

»Kommunalutskylderna utgöra, som bekant är, våra tyngsta skattebördor, vida mer betungande än de direkta skatterna till staten. På landsbygden stiga de ofta till 10 kronor, ibland till 20 à 30 kronor pr bevilningskrona. År 1903 uppgingo de därstädes i medeltal till 5 kronor 61 öre på hvarje bevilningskrona.

Af personer i samma ekonomiska ställning, bosatta i olika, kanhända angränsande församlingar, kan den ena följaktligen få betala ferdubbelt

högre kommunalskatt än den andra. En inkomsttagare, taxerad för 1,800 kronor, får i en af de dyraste orterna i kommunalutskylder utgifva 540 kronor utom personliga afgifter, således mellan tredje- och fjärdedelen af hela sin inkomst. I en af de billigare med en utdebitering af t. ex. 50 öre per fyrk (= 5 kronor per bevillningskrona) slipper han undan med en bagatell på 90 kronor.

Man får därför icke förundra sig öfver, att alla, som det kunna, söka sig bort från de dyra orterna, hvarigenom förhållandena därstädes blifva ännu ogynnsammare för utvecklingen, bördorna ännu svårare att bära för de kvarblifvande.

Landsbygdens smärre jordbrukskommuner äro i allmänhet mest betungade. De höga skatterna därstädes utgöra ett hårdt tryckande ok i synnerhet på mindre inkomsttagares och småbrukares svaga skuldror, ett ok, som för dessa göres ännu tyngre därigenom, att de större fastigheterna ofta taxeras proportionsvis lägre än de små.

De institutioner, om hvilka kommunerna genom lag äro ålagda att draga försorg, måste blifva lidande härpå. Deras tillstånd i de fattiga landsförsamlingarna svarar ingalunda mot de stora uppoffringarna: höga kommunala utskylder och det oaktadt i allmänhet en otillfredsställande fattigvård och ett högst bristfälligt skolväsen.

Förbättringar härutinnan kunna ej åstadkommas utan att göra bördorna olidliga och få fördenskull ställas på framtiden. Då afgifterna för kommunala ändamål uppgå till en krona och därutöfver per fyrk, måste vederbörande myndigheter oftast blunda äfven inför svårare missförhållanden.

Viktiga statsintressen ställas härigenom på spel. Både fattigvården och i ännu högre grad folkundervisningen måste ju betecknas som sådana. Det bör därför vara statens plikt att här träda hjälpande emellan och verksammare än hittills ingripa till de fattiga kommunernas förmån.

Då vi genom allmän lag för samma ändamål åläggas kommunala utgifter, böra statsmakterna också tillse, att dessa blifva, såvidt möjligt, jämnt och rättvist fördelade, och att valutan, som för dem erhålles, icke genom omständigheter, öfver hvilka vi icke råda i den ena orten blir alltför underhållig i jämförelse med den, som gifves i en annan.

Statens fordran på fullgjord kommunal skattskyldighet såsom villkor för medborgarrätt blir eljest icke rättfärdig.

Man har skäl till förhoppningar, att något snart kommer att föreslås till fattigvårdsstungans utjämning, eftersom den under fjolåret tillsatta fattig-

vårdskommittén skulle taga under ompröfning de uttalanden, som i denna fråga gjorts både inom Riksdagen och af fattigvårdskongressen hösten 1906.

Skolutgifternas jämnare fördelning bland de skattskyldige är ett lika trängande behof som det förenämnda.

Enligt statistiska uppgifter för 1904, som af statsrådet Berg meddelades vid 1906 års riksdag och till hvilka här hänvisas, växlade inom skoldistriktet på landsbygden utdebiteringen per fyrk för folkskoleväsendet mellan 0 öre till 106 öre. »Skulle ur dessa statistiska siffror någon allmän regel kunna dragas», sade dåvarande statsrådet, »så skulle det snarast blifva den, att ju fattigare och mindre bärkraftig en kommun är, dess större utdebitering måste den för sitt folkskoleväsende vidkännas.»

Det missförhållande, som framgår af de uppgifter statsrådet Berg framlade, bestyrktes och belystes ytterligare i den af grefve H. Wachtmeister under fjolåret i Första Kammaren framlagda motionen n:o 4 samt genom den »axplockning» på den kommunala statistikens fält, som af landshöfding Widén verkställdes, då vederbörande utskotts utlåtande med anledning af denna motion behandlades i Andra Kammaren.

Genom de tabeller, som voro bifogade nyssnämnda motion, framgick äfven, att medeltalet af skolutgifterna per fyrk för hvarje län växlade så betydligt, att det t. ex. inom Gottland år 1903 utgjorde 80 öre per fyrk emot endast 22 öre i Uppsala län.

Häraf ses, att också länen äro olämpliga som utgångspunkter för en utjämning af skolafgifterna.

Att fattigdom och hög utdebitering förenade utöfvat ett högst olycksdigert inflytande i synnerhet på folkskoleväsendets utveckling förstås däraf, att halftidsläsning ännu förekommer i öfver hälften af vårt lands folkundervisningsanstalter.

»Man må», säges i omförmälda motion, »hafva hvilken uppfattning som helst om denna halftidsläsning (till halftidsläsning hänför jag systemet med flyttande skolor) — i de nordligaste delarna af landet är den ju nödvändig — man måste dock fråga sig, om det ligger rättvisa däri, att under något så när likartade naturförhållanden svenska barn, socialt och ekonomiskt jämnställda, skola erhålla helt olikartad undervisning, därför att de råkat födas inom olika kommuner. Man bör i alla händelser kunna uppställa den fordran, att kommuner, i hvilka endast half undervisning meddelas, ej skola vara hårdare ekonomiskt betungade än de öfriga. Detta är dock ofta, för att icke säga i regel, fallet.»

Det är företrädesvis de fattiga jordbruksdistriktens befolkning, som mest lider af dessa missförhållanden. Deras barn bli minst tillgodosedda i afseende på skolunderbyggnad. De äro styfbarnen, som få nöja sig med smulorna, då däremot ett jämförelsevis rikt dukadt bord står tillredt för deras kamrater i städerna.

Icke heller får man beräkna, att de i barndomen försummade, vid mogna åren skola få ersättning härför. Folkskolan, hur otidsenlig och vanlottad den än må vara, blir för de allra flesta jordbrukares barn både den första och sista undervisningsanstalt, de besöka.

Äfven på detta område borde fördenskull staten träda emellan och genom särskilda bidrag till behöfvande församlingar sätta dem i stånd icke blott att utan alltför stora ansträngningar bära dem redan nu pålagda bördor utan äfven och framför allt att utan alltför olidliga skatter förbättra sitt skolväsende.

Härigenom främjades ett statsintresse af högsta rang, eftersom en vaken och upplyst jordbrukareklass måste anses vara en af hufvudfaktorerna för vårt lands sunda och kraftiga utveckling. Måhända skulle det äfven i sin mån bidraga till att hämma den pågående flykten från landet, från jordbruket.

Fruktan har uttalats, att genom en bestämmelse om dylika extra bidrag från statens sida skulle landskommunerna låta förleda sig till att kasta sparsamheten öfver bord och förmås till onödiga, af de lokala förhållandena ej motiverade förbättringar af sitt skolväsende, hvarigenom statskassan komme att i alltför hög grad tagas i anspråk.

Denna fruktan är säkerligen ogrundad.

Låter man de kommuner, hvarest för af lag ålagda ändamål utskylterna i allmänhet samt bördorna för fattigvård och folkundervisning i synnerhet äro afsevärdt mer än vanligt betungande, och för hvilka särskildt understöd till skolväsendet fördenskull kunde ifrågasättas, själfva fortfarande bestrida en viss procent af den del af skolutgifterna, som öfverstiger medeltalet för landet i sin helhet, så behöfver statsverket förvisso ej löpa en sådan risk. En ytterligare borgen härför har staten genom sina folkskoleinspektörer.

Man kan möjligen invända, att eftersom en fattigvårdskommitté nu är tillsatt, hvarigenom en länge och allmänt närd önskan blifvit tillmötesgådd, så bör man tills vidare nöja sig härmed och först afvakta dennas utlåtande och ett härpå grundadt regeringsförslag, innan frågan om skolafgifternas utjämnande tages under ompröfning.

Häremot kan anföras, att äfven om ett förslag, gående ut på en jämnare fördelning af fattigvårdstungan, skulle föreläggas Riksdagen och blifva antaget, så kvarstår i alla händelser skolbördan, hvilken i tyngd och ojämnhet mäter sig med den förra, hvarjämte hvarje ansats till skolväsendets förbättring, där denna är af behofvet mest påkallad, ofta måste föranleda till en ytterligare ökning af ojämnheten, eftersom sådana orter vanligen redan nu ha den högsta utdebiteringen per fyrk för skoländamål.

Först när de sammanlagda afgifterna för både fattigvård och folkskolor bli någorlunda likformigt fördelade, kan man tala om, att statsmakterna visat en verklig sträfvan efter en af rättvisa och billighet påkallad utjämning af den kommunala skattebördan, åtminstone af den del, som nu kan utjämnas och som af rättfärdighetsskäl mest trängtar härtill.

Äfven nödig hänsyn till våra finanser tala för, att man samtidigt skaffar sig en öfverblick af behofven på båda dessa områden och de kraf, som på grund häraf med fog kunna ställas på statskassan.

Visserligen afslogs den under fjolåret i Första Kammaren väckta motionen med liknande syfte som denna. Men den sympati, med hvilken samma motion på skilda håll omfattades, och de uttalanden i samma riktning, som hörts från olika delar af landet, ge vid handen, att frågan ej låter sig afvisas, utan kräfver en snar och tillfredsställande lösning.

Lidligt öfvertygad härom, får jag därför på grund af det anförda vördsam samt hemställa,

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning angående behofvet af särskilda bidrag, utöfver de i allmänhet utgående, till af utgifter för folkskoleväsendet särdeles betungade skoldistrikt, och de omständigheter, som utöfva inverkan härpå, under hvilka villkor och i hvilken utsträckning sådana extra bidrag eventuellt må kunna utanordnas, äfvensom de sannolika kostnader, som härigenom skulle åsamkas statsverket, samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kan föranleda.»

*Herr Svallings-  
sons motion.*

Den af herr *Svallingson* väckta motionen, n:o 35, i hvilken herr *K. L. J. Larsson* instämt, är af följande lydelse:

»Gång efter annan hafva framställningar i Riksdagen blifvit gjorda, gående ut på att i viss mån afhjälpa de stora olägenheter, som genom väsentligt olika skattebördor å det kommunala området förefinnas och som i särskildt hög och ojämn grad tynga landskommunerna. — Oaktadt den officiella statistiken tydligen ådagalägger detta missförhållande, hafva de



upprepade framställningarna — äfven om de vid behandlingen inom respektive utskott vunnit ett visst erkännande af berättigande — allt hitintills tillbakavisats.

Särskildt *en* kommunal utskyld, som i vårt land under senare åren i hög grad stigit, är kostnaden för folkskoleväsendet, och hvad som måste väcka särskild uppmärksamhet är den omständigheten, att respektive kommuner drabbas högst olika af utgifterna för sina skolor.

Då folkundervisningen är och måste vara en statens angelägenhet, torde med fog för sig den frågan kunna framställas, hvarför och med hvad rätt staten ålägger kommunen viss andel af den utgift, som är förenad med denna undervisning?

För afhjälpan i någon vidsträcktare grad af rådande missförhållanden härutinnan tillåter jag mig, med hänvisning till den motivering, som blifvit åberopad af herr J. O. Forssling till stöd för en af honom vid innevarande riksdag under n:o 11 framburen motion, värdsamt hemställa,

att Riksdagen behagade besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes verkställa utredning och till Riksdagen framlägga förslag därom, att staten öfvertager den till lärarepersonalen vid rikets folk- och småskolor utgående, af statsmakterna fastställda kontanta aflöningen.»

Med åberopande af de motiv, som i grefve Wachtmeisters ofvannämnda motion anföras, hemställer herr N. Nilsson i Skärhus i den af honom väckta motionen, n:o 41,

*Herr N. Nilsson's motion.*

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning dels angående det sätt, hvarpå folkskoleväsendet i de olika kommunerna är tillgodosedt, dels efter hvilka beräkningsgrunder och i hvilken omfattning direkta statsbidrag till folkskoleundervisningen må, utöfver de nu utgående, till kommuner, hvilka äro af kostnaderna för denna undervisning särskildt ekonomiskt betungade, meddelas, samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill en sådan utredning kan föranleda.

Friherre *Adelswärd* hemställer i sin förenämnda motion, n:o 103, det Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t hemställa, det täcktes Kungl. Maj:t snarast möjligt låta verkställa utredning och till Riksdagen framlägga förslag till sådana bestämmelser, hvarigenom kostnaderna för landets folkskolor i större utsträckning än hittills — och åtminstone till lärarepersonalens hela aflöning — måtte bestridas af statsmedel.

*Friherre Adelswärd's motion.*

Såsom motivering åberopar motionären hvad han anfört till stöd för sin motion n:o 102 angående undervisningsväsendets omorganisation, till hvilken motion utskottet tillåter sig hänvisa.

Herr E. Jonssons motion.

Herr E. Jonssons i Freluga motion, n:o 113, är af följande lydelse:  
 »Att folkskoleundervisningen gått framåt erkännes. Men att mycket i stora delar af landsbygden återstår att reformera och förbättra mot målet af ett något så när fullgodt underlag för allmän medborgerlig bildning måste ock erkännas. Det öfverstigligen hindret för att nå detta mål är kostnadsfrågan. Då skoldistriktet skola utan bidrag af staten bekosta och underhålla folkskolebyggnader med hvad därtill hörer, kommunala och kyrkliga utgifter till fattigvård, vägskatt, prästerskapets aflöning m. m. blifver skattebördan så tryckande, att den befördrar befolkningens aftagande på landsbygden genom tillströmning till städer och industricentra samt emigration, hvarigenom skattebördan för de kvarboende blifver ännu mera tryckande.

Vid en öfverblick af de statistiska uppgifterna beträffande kommunernas finanser måste man komma till den slutsats, att den verkar hämmande på landsbygdens utveckling, då de kommunala utskylderna äro så höga, att det verkar afskräckande att bofasta sig därstädes.

Följden blifver i fråga om folkskoleväsendet, att blott half undervisning af den i lag stadgade måste gifvas i otidsenliga och hälsofarliga lokaler.

Enligt de statistiska uppgifter om folkskolorna för år 1904, hvilka äro de senast utgifna, så fanns i riket 5,614 folkskolor, hvaraf 5,130 fasta och 484 flyttande, 2,144 mindre folkskolor, hvaraf 1,376 fasta och 768 flyttande, samt 5,775 småskolor, hvaraf 4,712 fasta och 1,063 flyttande.

Hela antalet folk- och småskolor uppgick sålunda år 1904 till 13,533, hvaraf icke mindre än 2,315 voro flyttande.

Vid fördelning efter deras belägenhet å landsbygden och i städerna finner man att å landsbygden funnos 12,386 och i städerna 1,147 folk- och småskolor.

Att hela antalet i folkskolor, mindre folkskolor och småskolor under året 1904 undervisade barn både inom och utom den egentliga skolåldern utgjorde å landsbygden 526,137 i fasta skolor och icke mindre än 102,385 i flyttande skolor.

Men icke nog härmed utan därtill kommer, att det i en betydande del fasta skolor förekommer blott halftidsläsning med lägre skoltyper.

Af förenämnda statistiska berättelse finner man, att littera A-skolan, den högsta af i normalplanen för folkskolorna betecknade bokstafstyp, som har fyra årsklasser och samtidigt särskild lärare eller lärarinna för hvarje klass, förekommer hufvudsakligast i de större städerna, där folkskoleväsendet nått en högre utveckling, men äfven på en del ställen å landsbygden, där samhällen uppstått.

Den näst följande formen för undervisningens anordning, som normalplanen uppftar, littera B-skolan, består äfven af fyra årsklasser sammanlagda till två afdelningar, hvardera afdelningen omfattande två årsklasser och undervisad af särskild lärare eller lärarinna.

Detta slag af skolor kan äfven anordnas så, att hvardera afdelningens klasser undervisas på skilda tider, littera B-2. Med denna anordning vinner visserligen den fördelen, att hvarje klass undervisas för sig, hvaremot en mycket stor olägenhet ligger däri, att hvarje barn erhåller undervisning endast hälften af den bestämda tiden.

Den egentliga skolan med skild tids undervisning är dock littera C-skolan, som likasom littera B-skolan består af två afdelningar med hvardera afdelningen omfattande två årsklasser, men under det att i littera B-skolan hvarje afdelning har sin lärare undervisas här båda afdelningarna af samma lärare, och undervisningen meddelas i stället på skilda tider. Hvarje lärare undervisar således alltid två klasser samtidigt och hvarje barn erhåller undervisning endast hälften af den bestämda tiden.

Såväl B-2-skolan som littera C-skolan böra enligt normalplanen förekomma endast där lokala förhållanden eller medellöshet hindra inrättandet af fast folkskola med en undervisningstid af åtta kalendermånader för hvarje skolbarn, men i anledning af de tryckande kommunala skattebördorna måste dessa skoltyper i mycket stor utsträckning användas.

Littera E-skolan, som jämte littera C-skolan är den vanligaste skolformen (se anförda berättelse), består af fyra klasser samtidigt undervisade af samma lärare eller lärarinna.

Littera F-skolan omfattar både småskole- och folkskoleafdelningen, undervisade af samma lärare eller lärarinna, men enligt 1900 års normalplan skall undervisningen ske på skilda tider.

Littera G-skolan betecknar en folkskola med fyra årsklasser samtidigt undervisade af samma lärare eller lärarinna och flyttande på två stationer.

Af förenämnda statistiska berättelse framgår tydligt, att de lägre skoltyperna förekomma å landsbygden i en alltför stor utsträckning. Däri säges bland annat, att antalet folkskolor år 1904 utgjorde 5,614,

hvaraf en »mycket stor del af de fasta folkskolorna dock ej kunde hänföras till hvad man menar med en normal folkskola, d. v. s. sådan skola, där hvarje barn erhåller undervisning åtta månader af året».

I en mängd af dem undervisas nämligen de olika klasserna eller afdelningarna på skilda tider. Man plägar kalla en sådan anordning af undervisningen afdelningsläsning. Då hvarje i sådan skola intaget barn i allmänhet får deltaga i undervisningen endast hälften af den för barnen i folkskolan föreskrifna undervisningstiden af åtta månader, blifver i sådan skola effekten af den hvarje barn meddelade undervisningen ej stort bättre än den effekt, som vinnes i skolor, flyttande på två stationer.

Denna undervisning på skilda tider är anordnad på en mängd olika sätt, men kunna dock anföras två hufvudgrupper. Den ena hufvudgruppen omfattar sådana skolor, som hafva undervisningen anordnad på det sätt, att hvardera af skolans afdelningar undervisas under en längre tidsföljd, hvaremot den andra hufvudgruppen har undervisningen anordnad så, att tidsperioderna, då hvardera afdelningen undervisas, hafva gjorts kortare. Man kallar det första slaget af anordning för periodläsning. Denna ordnas antingen så, att den ena afdelningen undervisas under höstterminen, och den andra afdelningen under vårterminen eller, om man vill göra de olika perioderna lika stora, så att den ena afdelningen undervisas i början af höstterminen och i slutet af vårterminen samt den andra afdelningen i slutet af höstterminen och början af vårterminen, eller ock så, att hvarje afdelning undervisas två månader i följd, eller hvarannan månad o. s. v.

Äfven finnes enligt samma berättelse en »mängd» skolor med kombinerad undervisning, d. v. s. med undervisningen ordnad så, att den under en tidsperiod af läsåret meddelas samtidigt, under en annan period på skilda tider. I detta fall har en skolas hänförande till den ena eller andra gruppen berott på längden af den tidsperiod, under hvilken ettdera slaget af undervisningen ägt rum.

Det andra slaget utaf skola med skild tids undervisning består af sådana, där tidsperioderna, under hvilka hvarje afdelning undervisas, äro kortare, och är den vanligaste formen för dylika skolor sådan, att undervisningen för de olika afdelningarna äger rum hvarannan dag, s. k. hvarannandagsläsning. Dit hafva äfven räknats sådana skolor, där de olika afdelningarna undervisats hvarannan vecka.

Gifvet är, att vid flyttande skolor, särskildt flyttande folkskolor, undervisningen skall blifva synnerligen svag, i det att vid de på två stationer

flyttande skolorna hvarje barn i allmänhet erhåller undervisning under hälften och de på tre stationer flyttande under en tredjedel af den i folkskolestadgan bestämda undervisningstiden, hvartill kommer, att flera af de på två stationer flyttande folkskolorna äro delade på afdelningar med undervisning endast hvarannan dag, hvarigenom resultatet blir ännu sämre.

Af de flyttande folkskolorna befunnos en i stad och de öfriga å landsbygden. Och om man fördelar littera A-skolorna och littera B-skolorna på landsbygden och i städer, så finner man, att af de år 1904 befintliga 614 A-skolorna 451 (73,8 %) voro belägna i städerna och blott 161 (26,2 %) å landsbygden, samt att utaf de 517 B-skolorna 21 (4,1 %) funnos i städer och 496 (95,9 %) å landsbygden.

De mindre folkskolornas antal uppgick år 1904 till 2,144, hvaraf 1,376 (64,2 %) fasta och 768 (35,8 %) flyttande.

Af de 768 flyttande mindre folkskolorna läste också största delen eller 639 (83,7 %) på två stationer, hvaremot undervisningen vid 125 (16,3 %) meddelade på tre, och vid 4 på fyra stationer.

Antalet småskolor år 1904 voro 5,775. Af dessa 5,775 skolor voro 4,712 (81,6 %) fasta och 1,036 (18,3 %) flyttande.

Hela antalet fasta småskolor, där undervisningen meddelades på skilda tider, uppgick till 862 eller 18,3 % af hela antalet dylika skolor. Största delen eller 947 småskolor flyttade på två stationer, 101 skolor flyttade på tre och 15 på fyra stationer.

Som redan nämnts, är den undervisning, som äger rum på skilda tider, anordnad på hufvudsakligen två olika sätt, nämligen antingen såsom periodläsning, då undervisningen med hvarje afdelning fortgår under en längre tidsföljd eller såsom hvarannandagsläsning. Men denna undervisning kan äfven vara ordnad med läsning hvarannan vecka för hvardera afdelningen.

Såsom af tabellerna 3, 5 och 6 i anförda berättelse framgår, uppgick hela antalet skolor med skild tids undervisning år 1904 till 4,596, hvaraf 2,521 fasta och 17 flyttande folkskolor, 1,109 fasta och 76 flyttande mindre folkskolor samt 862 fasta och 11 flyttande småskolor. Häraf skulle sålunda följa, att med 2,104 skolor s. k. periodläsning ägt rum.

Af förestående, som är taget ur statistisk berättelse om folkskolorna för år 1904 (de senast utgifna), så finner man hvilket stort antal dels flyttande skolor och dels skolor med periodläsning och hvarannandagsläsning ännu förefinnes å landsbygden och hvarigenom ett mycket stort

antal barn få blott halftidsläsning, d. v. s. hälften af de föreskrifna åtta månaderna och en del ännu mindre.

Men det är icke nog med denna stora oegentlighet i fråga om folkskoleväsendet. De, hvilka hafva kännedom om förhållandena i öfrigt å de glest befolkade landsdelarna, hvilka också vanligtvis bebos af till större delen i ekonomiskt afseende mindre lyckligt lottade innebyggare, veta, hvilka stora svårigheter och faror, som förekomma genom det mycket stora antal dåliga och hälsofarliga skollokaler, som å landsbygden förefinnes. De dåligt och mindre väl klädda barnen måste höst-, vinter- och vartider traska långa och dåliga vägar i regn, snö och köld och sedan under skoltimmarna sitta i dåliga, dragiga och i öfrigt hälsofarliga lokaler, hvarigenom mången gång grund lägges till vare sig ett förtidigt lefnads- slut eller en lifslång sjuklighet, och då den i ekonomiskt afseende svagare befolkningens hela lifstids väl eller ve är ytterst beroende af deras arbetskraft och denna riskeras att förloras eller försvagas i kalla och i öfrigt hälsofarliga skollokaler, så förstår man hvad som är den största orsaken till den afvoghet mot folkskoleväsendet, som bedröfligt nog förefinnes å en del orter å landsbygden.

Då folkskoleundervisningen särskildt för den i ekonomiskt afseende mindre väl situerade befolkningen är första och oeftergifligaste villkoret för en såvidt möjligt allmän bildning, så kommer man osökt till den frågan: hvar är orsaken? och hvar finna botemedlen?

Orsakerna finner man, om man dels äger kännedom om förhållandet å stora delar af landsbygden och dels tager del af de årligen utgifna statistiska uppgifterna öfver landskommunernas utgifter till folkskoleväsendet, fattigvård och sjukvård, vägs katt, prästerskapets aflöning, byggnad och underhåll af kyrka, med hvad därtill hörer, byggnad och underhåll af tingshus, hvartill å glest befolkade landsdelar bör läggas underhåll af långa enskilda by- och utfartsvägar, hvilket sammanlagdt utgör så tryckande skattebördor, att det är dem omöjligt att kunna på ett tillfredsställande sätt ordna folkskoleundervisningen. Ty, om ansatser i sådant afseende skulle göras, skulle på många orter följden blifva, att en del af de skattdragande, hvilka befinna sig i en sådan ställning, att utgifterna därför skulle komma att särskildt tungt drabba, så vare sig emigrera eller flytta de till städer eller industricentra, hvarigenom förhållandet för de kvarboende skulle blifva ytterligare försvåradt. De måste därför finna sig i den mycket ofullkomliga folkskoleundervisningen med period- och hvarannandagsläsning, med flyttande skolor, i på alltför långt afstånd ifrån

belägna, kalla och i öfrigt dåliga, för barn och lärarepersonalen hälsofarliga skollokaler samt otidsenlig och bristfällig materiel.

Men äro orsakerna till det mycket bristfälliga och ofullkomliga skick, hvari folkskoleväsendet å stora delar af landsbygden befinner sig, synnerligen lätt funna, så är botemedlet så mycket svårare, om icke att finna, så att få detsamma på verksamt sätt genomfördt.

Krafvet på en lindring i de kommunala skattebördorna på landet har i Riksdagen upprepade gånger och under olika former och förslag framförts och framföres fortfarande.

Under bland andra åren 1899, 1904, 1905, 1906 och 1907 hafva vid Riksdagen motioner framkommit, angående förslag och skrivelser (för vidlyftigt att här redogöra) rörande lindring i de kommunala skattebördorna, tagna och skärskådade från olika sidor och synpunkter, men i ett gemensamt syftemål, nämligen lindring.

Af dessa har grefve Hugo Wachtmeister uti en i Riksdagens Första Kammare år 1907 väckt motion hemställt, att Riksdagen måtte i skriftelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning efter hvilka beräkningsgrunder och i hvilken omfattning direkta statsbidrag till folkskoleundervisningen må utöfver de nu utgående till kommuner, hvilka äro af kostnader för denna undervisning särskildt ekonomiskt betungade, meddelas, samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill denna utredning kunde föranleda.

I denna beaktansvärda motion säges bland annat, att »efter en om än så flyktig granskning af de statistiska uppgifterna, beträffande kommunernas finanser, framställer sig osökt den frågan, huruvida ej de kommunala skattebördorna och deras ojämna fördelning kanske mer än något annat verkar hämmande på vår landsbygds utveckling.

Jämnsides med allmänna klagomål öfver befolkningens aftagande på landsbygden, öfver tillströmningen till städerna och öfver emigrationen, tolereras förhållanden, som snart sagdt omöjliggöra, att personer med aldrig så liten förmögenhet eller företagsamhetslust inflytta till kanske största delen af landskommunerna.

Under gångna tider förekom ej sällan en sådan inflyttning, föranledd af önskan att lefva billigt. Numera är något dylikt — om man fränser de städerna närmast omgifvande kommunerna — ytterligt sällsynt. Ty i de flesta landskommuner är beskattningen mångfaldigt högre än i städerna, utan att deras invånare komma i åtnjutande af tillnärmelsevis samma fördelar och bekvämligheter som städerna.

Ja, i de mera aflägsna socknarna och öfverallt, där ingen nämnvärd industri eller beskattningsbar inkomst äro till finnandes, äro de kommunala utskylderna så uppdrifna, att det är nära omöjligt för kapitalet och den mindre industrien att slå rot, då de redan från början kväfvast af beskattningen.

Utvecklingsmöjligheten för sådana kommuner — och de äro blott alltför talrika — är sålunda så godt som ingen.

Med nämnda fordringar på skolhusbyggnader, fattigvårdsväsendets ordnande m. m. ökas skatterna utan ökning af skatteföremålen. Är ifrån år försiggår utflyttning af de lifskraftigaste elementen utan att någon som helst motsvarande inflyttning äger rum.

Och borde det så mycket mer vara statens skyldighet att gripa in, som skolundervisningen måste anses vara ett statsintresse, om än delvis anförtrodt åt kommunernas omvårdnad.

Det svenska folkskoleväsendet nämnes bland de främsta i världen, och i denna mening styrkas de turister, hvilka besöka våra mönsteranstalter i de stora städerna.

Måne samma uppfattning skulle göra sig gällande, om de besökte flertalet skolor i de fattigare landsdelarna, eller om de visste, att endast 49 % af Sveriges skolor meddela det föreskrifna kunskapsmålet, d. v. s. att i 51 % af samtliga skolor s. k. halftidsläsning förekommer.

Man må hafva hvilken uppfattning som helst om denna halftidsläsning (till halftidsläsning hänför jag systemet med flyttande skolor) — i de nordligaste delarna af landet är den ju nödvändig — man måste dock fråga sig, om det ligger rättvisa däri, att under någorlunda så när likartade naturförhållanden svenska barn socialt och ekonomiskt jämnställda skola erhålla helt olikartad undervisning, därför att de råkat födas inom olika kommuner.» (Detta ur den anförda motionen.)

Men sedan motionären på ett så behjärtansvärdt och tydligt sätt framhållit nödvändigheten och befogenheten af statens kraftigare medverkan till folkskoleundervisningens förbättrande och fullkomnande till en såvidt möjlig likhet för alla, så slutar han sin motion med ett så stympadt förslag som att blott en del kommuner, hvilka äro af kostnaderna för denna undervisning särskildt ekonomiskt betungade, skulle erhålla statsbidrag utöfver de nu utgående.

Oegentligheten i ett sådant förslag är lätt påvisbar: om till exempel ett skoldistrikt har ordnat sitt skolväsende så i fråga om lärare som lärotider och lokaler på ett tillfredsställande sätt, och kommunalskatten därför



eller ock, för andra orsaker skulle blifva hög, kunde man tänka sig att skoldistriktet för att komma i åtnjutande af ytterligare statsbidrag för skolväsendet beslöte kostnader, som kunnat undvaras, men skulle det oaktadt erhålla statsbidrag, hvaremot i ett annat skoldistrikt af orsaker, hvaröfver icke vare sig lärare, barn eller barnens föräldrar, kunna råda, — ty sådant förekommer ofta på grund af den nu gällande femtusengradiga kommunala röstskalan, då de, som sitta inne med de höga fyrktalen och såmedelst bestämmanderätten, vanligtvis hafva sina egna barn vare sig i enskilda eller i högre skolor och i regeln icke visa något synnerligt intresse för folkskoleundervisningen — följderna blefve alltför få lärare och alltför vidt spridda och dåliga, ja hälsofarliga lokaler.

Kan man icke under sådana förhållanden — och de äro alltför många — med fullt fog fråga, om det ligger rättvisa däri, att under i öfrigt något så när likartade förhållanden svenska barn, socialt jämnställda, skola erhålla helt olikartad undervisning, därför att de råkat födas inom olika skoldistrikt.

Rätta botemedlet synes mig därför vara, att staten till alla byggnader och underhåll af lärarebostäder och skollokaler med inventarier och skolmateriel, m. m., anskaffning och underhåll af skolplatser, bidrager med två tredjedelar af därför erforderliga kostnader för folkskolor, mindre folkskolor och småskolor samt fortsättnings- och slöjdskolor.

Ty endast därigenom, att staten verksamt bidrager till dessa kostnader, kan den äga rätt att utöfva den nödvändiga kontrollen öfver folkskoleundervisningen med därtill hörande lokaler, inventarier och materiel.

Att folkskolorna förses med skickliga lärare eller lärarinnor, god och tidsenlig materiel samt tjänliga lokaler i tillräckligt antal och att kontroll därefter öfvas, är ett oeftergifligt villkor för folkskoleväsendets och folkets utveckling i intellektuellt och materiellt hänseende, och detta synes endast kunna ske därigenom, att staten verksamt bidrager till kostnaderna. Och då kommunerna äfven måste deltaga i kostnaderna, torde man icke behöfva befara, att anspråken blifva större än hvad nödigt vore.

På grund af hvad sålunda anförts, tillåter jag mig vördsamt föreslå,

att Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning om att direkta statsbidrag till folkskoleundervisningen må utgå till skoldistriktet med två tredjedelar af alla kostnader för alla de inom skoldistriktet befintliga folkskolor,

småskolor och mindre folkskolor, hvilka enligt 1, 2, 3 och 5 §§ i Kungl. Maj:ts förnyade nådiga stadga angående folkskoleundervisningen i riket blifvit af hela skoldistriktet upprättade, som ock fortsättnings- och slöjdskolor, där sådana af hela skoldistriktet blifvit upprättade, samt där- efter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill denna utredning kan föranleda.»

*Utskottets ut-  
låtande.*

De här ifrågavarande motionerna kunna med afseende å sitt syfte sammanfattas i två skilda grupper. Den ena gruppen afser utredning om beredande af extra bidrag af statsmedel, utöfver nu utgående statsunderstöd, till folkundervisningen i kommuner, hvilka äro af kostnaderna för den- samma särskildt ekonomiskt betungade. Till denna grupp höra grefve Wachtmeisters samt herrar Forsslings och Nilssons i Skärhus motioner. I grefve Wachtmeisters och herr Nilssons motioner ifrågasättes därjämte, att utredningen måtte omfatta det sätt, hvarpå folkskoleväsendet i de olika kommunerna är tillgodosedt. De till den andra gruppen hörande motio- nerna, nämligen herr Svallingsons, friherre Adelswärds och herr Jonssons i Freluga, hafva det syftemålet gemensamt att åvägabringa undersökning rörande en ökning af statsbidraget till folkundervisningen, som skulle kunna komma samtliga kommuner till godo. I fråga om ökningens omfattning och begränsning gå emellertid motionerna något i sär. Härutinnan tillåter sig utskottet hänvisa till motionerna.

Oberoende af om den utan tvifvel synnerligen omfattande och svår- artade utredning, som af grefve Wachtmeister samt herrar Forssling och Nilsson afses, kommer till stånd, torde man redan från början kunna utgå från att, om staten skulle i någon vidsträcktare mån ingripa för åstadkom- mande af en jämnare fördelning af de utaf folkskoleväsendet orsakade kom- munala skattebördorna, statens redan förut starkt tyngda budget komme att blifva föremål för en ytterligare påkänning, så tryckande att den för närvarande måste inge allvarliga betänkligheter.

Från dessa betänkligheter skulle man möjligen kunna bortse, om det vore att förvänta, att, om en ny tyngd lades på statsbudgeten, härigenom skulle vinnas att i samma mån lättnad skedde i den kommunala beskatt- ningen i dess helhet; men erfarenheten giiver ej stöd åt ett sådant anta- gande. Ehuru utskottet fördenskull ej kan anse, att det vore önskvärdt, att åtgärder vidtoges för åstadkommande af en jämnare kommunalbeskatt- ning för folkskoleändamål i allmänhet, vill det därmed dock ej bestrida, att förhållandena inom enskilda kommuner kunna vara sådana, att de kunna

böra påkalla särskilda understöd från statens sida i sagda syfte, såsom ock redan skett i fråga om vissa lappmarksförsamlingar. Huruvida sådant understöd bör lämnas, torde dock böra bli föremål för särskild pröfning i hvarje enskildt fall.

Vid bedömande af frågan om afhjälpande af de olägenheter, som äro förenade med den ojämna kommunalbeskattningen för folkskoleändamål, kan man icke undgå att uppmärksamma det förhållandet, att kommunerna jämväl för andra ändamål än skolväsendet äro ekonomiskt mycket olika betungade. Principiellt sedt torde statsunderstöd kunna ifrågasättas med lika mycken rätt för det ena som för det andra ändamålet af kommun, hvars skattebördor icke stå i skäligt förhållande till dess ekonomiska bärkraft. Spörsmålet om hvad som från statens sida kan och bör göras för åstadkommande af en utjämning kommunerna emellan af de kommunala skattebördorna i allmänhet ligger utanför utskottets uppgift. Detta ämne blir emellertid föremål för Riksdagens pröfning i annat sammanhang, nämligen vid behandlingen af den utaf herr Staaff m. fl. i Andra Kammaren väckta, till annat utskott hänvisade motionen n:o 229, i hvilken hemställes, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t så snart som möjligt låta anställa en allsidig utredning rörande hvilka kommuner, som äga alltför ringa ekonomisk bärkraft i förhållande till dem åliggande skattebördor, samt därefter till Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen gäfvit anledning. Då den af grefve Wachtmeister samt herrar Forssling och Nilsson i Skärhus äskade utredningen utgör ett led i den utredning, som afses med herr Staaffs m. fl. motion, synes det utskottet äfven ur den synpunkten mindre lämpligt att nu förorda en utredning allenast i förstnämnda afseende.

Hvad utskottet såsom skäl för afslag å grefve Wachtmeisters samt herrar Forsslings och Nilssons i Skärhus motioner anfört om de statsfinansiella hänsyn, som tala mot en väsentligare ökning af statens utgifter för folkskoleväsendet, äger sin giltighet jämväl med afseende å ofvannämnda af friherre Adelswärd samt herrar Svallingson och Jonsson i Freluga väckta motioner i här förevarande ämne. Men härtill kommer, att, om, såsom sistnämnda motionärer ifrågasätta, staten skall öfvertaga samtliga kostnader för lärarnes kontanta aflöning eller eljest af väsentliga delar af kostnaderna för folkskoleväsendet i landet, folkskolorna lätteligen löpa fara att förlora sin kommunala karaktär, en förändring, som ur synpunkten af skolornas eget intresse icke skulle vara önskelig.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa:

- a) att grefve Wachtmeisters samt herrar Forsslings och Nilssons i Skärhus motioner, nämligen n:o 5 i Första Kammaren samt n:is 11 och 71 i Andra Kammaren, icke må till någon Riksdagens vidare åtgärd föranleda;
- b) att herr Svallingsons motion, n:o 35, icke må af Riksdagen bifallas;
- c) att friherre Adelswärds motion, n:o 103, icke må af Riksdagen bifallas; samt
- d) att herr Jonssons i Freluga motion, n:o 113, icke må af Riksdagen bifallas.

Stockholm den 23 mars 1908.

På det sammansatta utskottets vägnar:

G. BILLING.

---

### Reservationer:

af herr *Starbäck*;

af herr *Lindhagen*, som anför:

»För min del finner jag det förevarande ämnet och den af herr Staaff m. fl. väckta frågan, ehuru ägande ett visst samband, dock böra sakligt prövas hvar för sig, då de författningsenligt hänvisats till behandling af olika utskott.

Beträffande således de nu föreliggande motionerna synas dessa uppenbarligen gifva uttryck för ett verkligt missförhållande, som bör om möjligt

på något sätt afhjälpas. Frågan är då, hvilken af de två anvisade vägarna man bör gå eller om möjligen båda kunna beträdas. Visserligen synes mig den anvisning, herr D. Persson gifvit i sin reservation, stödja sig på mera påtagliga och öfverkomliga realiteter. Men för möjligheten att bilda sig någon bestämd uppfattning kräfves säkerligen en närmare undersökning.

Jag hemställer därför,

att Riksdagen med anledning af förevarande motioner ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta undersöka, huruvida, i hvad mån och under hvilka villkor kommunernas olika skattebördor för folkskoleväsendet må kunna skäligen utjämnas, samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvar till utredningen kan föranleda.»

af herr *E. Hammarlund*, som anført följande:

»De föreliggande sex motionerna äro ett bevis för att frågan om utjämnande af de kommunala folkskolekostnaderna omfattats med växande intresse. Om man närmare tager kännedom om hvilka missförhållanden, som på detta område i verkligheten föreligga, skall man ock finna det helt naturligt, att frågan år efter år föres fram på Riksdagens bord för att förr eller senare erhålla en tillfredsställande lösning.

Till belysning af de nuvarande förhållandena meddelas nedanstående i ecklesiastikdepartementets statistiska afdelning erhållna uppgifter angående utdebiteringen för folkskoleväsendet år 1906 dels i skoldistriktet å rikets landsbygd, dels i städerna och vissa köpingar.

Tab. 1. Utdebitering per fyrc för folkskoleväsendet

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
	L ä n	0 öre	1—5 öre	6—10 öre	11—15 öre	16—20 öre	21—25 öre	26—30 öre	31—40 öre
1	Stockholms .....	1	2	8	18	23	17	20	14
2	Uppsala .....	—	1	8	7	12	13	16	11
3	Södermanlands .....	—	2	2	10	20	18	10	20
4	Östergötlands .....	—	2	16	38	32	34	12	4
5	Jönköpings .....	—	—	2	12	35	24	24	18
6	Kronobergs .....	—	—	5	9	24	14	18	4
7	Kalmar .....	—	—	2	19	20	23	10	18
8	Gottlands .....	—	—	1	3	11	12	13	16
9	Blekinge .....	—	—	—	—	4	4	7	12
10	Kristianstads .....	—	—	2	4	16	20	25	50
11	Malmöhus .....	—	3	3	16	44	69	44	44
12	Hallands .....	—	—	2	3	12	13	13	18
13	Göteborgs o. Bohus .....	—	—	4	7	15	13	11	21
14	Älfsborgs .....	—	2	8	22	29	25	42	33
15	Skaraborgs .....	—	2	12	36	53	39	28	32
16	Värmlands .....	—	—	3	4	23	23	16	13
17	Örebro .....	—	—	1	9	9	12	8	16
18	Västmanlands .....	—	—	3	7	13	11	12	17
19	Kopparbergs .....	5	—	1	3	5	12	9	9
20	Gäflborgs .....	—	—	—	3	11	11	11	11
21	Västernorrlands .....	—	—	—	6	11	13	4	16
22	Jämtlands .....	—	—	—	1	6	9	12	20
23	Västerbottens .....	1	—	—	4	3	4	4	5
24	Norrbottnens .....	—	—	—	1	4	2	2	4
25	Summa	7	14	83	242	435	440	371	426
26	Utdebitering 1904	13	18	103	276	457	441	390	347

Anm. 1. De 7 skoldistrikt, i hvilka år 1906 ingen uttaxering för folkskoleändamål förekom, voro: Malsta i Stockholms län (utgifterna bestridas genom donationsmedel), Lima, Transtrand, Orsa, Älf-dalen och Sundborn i Kopparbergs län (bestridas i de fyra första ur skogsmedelsfond, i Sundborn genom donationsmedel) samt Holmsund i Västerbottens län (utgifterna bestridas af Holmsunds aktiebolag).

i rikets skoldistrikt å landsbygden år 1906.

10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	
41—50 öre	51—60 öre	61—70 öre	71—80 öre	81—90 öre	91—100 öre	101—110 öre	111—117 öre	Summa	L ä n	
4	2	—	—	—	—	—	—	109	Stockholms	1
8	—	2	—	—	—	—	—	83	Uppsala	2
4	—	—	—	—	—	—	—	86	Södermanlands	3
5	—	1	—	—	—	—	—	144	Östergötlands	4
7	—	2	1	—	—	—	—	125	Jönköpings	5
4	1	—	—	—	—	—	—	79	Kronobergs	6
5	2	1	—	—	—	—	—	100	Kalmar	7
12	6	8	2	—	1	1	1	87	Gottlands	8
6	2	—	1	—	—	—	—	36	Blekinge	9
21	3	2	—	—	—	—	—	143	Kristianstads	10
14	3	1	—	—	—	—	—	241	Malmöhus	11
14	6	2	1	—	1	—	1	86	Hallands	12
11	2	1	—	—	2	—	—	87	Göteborgs o. Bohus	13
20	9	3	3	1	1	—	1	199	Älfsborgs	14
8	4	1	1	—	1	—	—	217	Skaraborgs	15
4	—	—	—	—	—	—	—	86	Värmlands	16
1	1	—	—	—	—	—	—	57	Örebro	17
3	1	—	—	—	—	—	—	67	Västmanlands	18
3	1	2	—	—	—	—	—	50	Kopparbergs	19
2	—	—	—	—	—	—	—	49	Gälleborgs	20
8	3	2	—	—	—	—	—	63	Västernorrlands	21
6	3	1	2	—	—	—	—	60	Jämtlands	22
2	2	—	—	—	—	—	—	25	Västerbottens	23
3	1	1	1	—	—	—	—	19	Norrbottnens	24
175	52	30	12	1	6	1	3	2,298		25
126	61	19	7	4	2	3	—	2,267 <sup>1)</sup>		26

Anm. 2. De 4 skoldistrikt, i hvilka år 1906 uttaxeringen för folkskoleändamål öfversteg 1 krona pr fyrk, voro: Bro i Gottlands län (110 öre), Gerum i Gottlands län (112 öre), Karl Gustaf i Älfsborgs län (114 öre) och Svarträ i Hallands län (117 öre).

<sup>1)</sup> Härtill kom na 30 skoldistrikt, för hvilka uppgifter då saknades.

Tab. 2. Utdebitering pr bevillningskrona för folkskoleväsendet i rikets städer samt i sådana köpingar, som bilda egna skoldistrikt, år 1906.

Städer:	Utdebitering i öre:	Städer:	Utdebitering i öre:
<i>Stockholms län.</i>		<i>Kronobergs län.</i>	
Södertälje .....	175	Växjö .....	95
Vaxholm .....	78	Elmhults köping .....	110
Norrtälje .....	115	<i>Kalmar län.</i>	
Östhammar .....	<sup>1)</sup> 300	Kalmar .....	121
Öregrund .....	130	Oskarshamn .....	<sup>2)</sup> 500
Sigtuna .....	<sup>1)</sup> 250	Västervik .....	132
Djursholms köping .....	40	Vimmerby .....	86
<i>Uppsala län.</i>		Borgholm .....	113
Uppsala .....	136	Mönsterås köping .....	110
Enköping .....	67	Figeholms » .....	250
<i>Södermanlands län.</i>		Nybro » .....	85
Nyköping .....	153	Mörbylånga » .....	100
Eskilstuna .....	160	<i>Gottlands län.</i>	
Torshälla .....	200	Visby .....	129
Strängnäs .....	68	<i>Blekinge län.</i>	
Mariefred .....	91	Karlskrona stadsförsamling .....	110
Trosa .....	145	d:o amiralitetsförsamling .....	139
<i>Östergötlands län.</i>		Ronneby .....	108
Linköping .....	131	Karlshamn .....	80
Norrköping .....	162	Sölvesborg .....	110
Söderköping .....	175	<i>Kristianstads län.</i>	
Motala .....	87	Kristianstad .....	168
Vadstena .....	76	Simrishamn .....	73
Skenninge .....	130	Ängelholm .....	106
<i>Jönköpings län.</i>		Hessleholms köping .....	150
Jönköping .....	137	<i>Malmöhus län.</i>	
Eksjö .....	77	Malmö .....	123
Grenna .....	92	Lund .....	123
Tranås köping .....	180		
Värnamo » .....	60		

<sup>1)</sup> Uttaxering gemensamt för kyrka och skola.<sup>2)</sup> Uttaxering för skolan gemensam med utdebiteringen för stadens öfriga utgifter.



Städer:	Utdebitering i öre:	Städer:	Utdebitering i öre:
Landskrona .....	172	<i>Värmlands län.</i>	
Hälsingborg .....	160	Karlstad .....	155
Ystad .....	73	Kristinehamn .....	114
Trelleborg .....	49,8	Filipstad .....	81
Skånör .....	190	Arvika köping .....	300 <sup>2)</sup>
Falsterbo .....	165	<i>Örebro län.</i>	
Eslöfs köping .....	45	Örebro .....	175
<i>Hallands län.</i>		Askersund .....	155
Halmstad .....	186	Nora .....	57,3
Falkenberg .....	143	Lindesberg .....	500 <sup>2)</sup>
Varberg .....	130	<i>Västmanlands län.</i>	
Kungsbacka .....	84,8	Västerås .....	189
Laholm .....	100	Sala .....	280 <sup>1)</sup>
<i>Göteborgs och Bohus län.</i>		Köping .....	193
Göteborg .....	111	Arboga .....	151
Kungälv .....	75	<i>Kopparbergs län.</i>	
Marstrand .....	180	Falun .....	98
Lysekil .....	550 <sup>2)</sup>	Säter .....	82,7
Uddevall .....	139	Hedemora .....	100
Strömstad .....	131	Borlänge köping .....	120
<i>Älfsborgs län.</i>		<i>Gästeborgs län.</i>	
Vänersborg .....	142	Gäffe .....	205
Alingsås .....	68,5	Söderhamn .....	125
Borås .....	125	Hudiksvall .....	180
Ulricehamn .....	42	<i>Västernorrlands län.</i>	
Åmål .....	148,5	Härnösand .....	138
<i>Skaraborgs län.</i>		Sundsvall .....	121
Mariestad .....	91	Örnsköldsvik .....	100
Lidköping .....	72	Sollefteå köping .....	170
Skara .....	88		
Sköfde .....	59		
Hjo .....	90		
Falköping .....	114		
Vara köping .....	30		

<sup>1)</sup> Uttaxering gemensamt för kyrka och skola.

<sup>2)</sup> Uttaxering för skolan gemensam med utdebiteringen för stadens öfriga utgifter.

Städer:	Utdebitering i öre:	Städer:	Utdebitering i öre:
<i>Jämtlands län.</i>		<i>Norrbottnens län.</i>	
Östersund .....	88	Luleå .....	1) 231
<i>Västerbottens län.</i>		Piteå .....	120
Umeå .....	112	Haparanda .....	2) 400
Skellefteå .....	52		

(Till fullständigande af tabell 2 kan nämnas, att i Stockholm, där folkskoleväsendet lagts under stadsfullmäktige och folkskoleafgiften sålunda utdebiteras i sammanhang med öfriga kommunalutskylder, hela kommunalskatten år 1906 uppgick till 440 öre, däraf 116 öre kommo på utgifterna för folkskoleväsendet.)

Såsom synes af tabell 2, är det endast undantagsvis som i städerna folkskoleskatten öfverstiger 2 kronor per bevillningskrona, och på intet ställe synes den gå upp till 3 kronor.

Annorlunda ställer det sig i landsbygdens skoldistrikt. Af tabell 1 framgår visserligen, att i flertalet af rikets landsbygdskommuner, eller sammanlagdt 1,592, uttaxeringen för folkskoleväsendet höll sig inom 30 öre per fyrk, motsvarande 3 kronor per bevillningskrona, och att i flertalet af dessa eller 875 kommuner, d. v. s. mera än tredjedelen af hela antalet landsbygdskommuner, uttaxeringen var 16—25 öre. Men tabellen upplyser ock där-om, att i öfriga kommuner eller sammanlagdt 706 uttaxeringen belöpte sig till mera än 30 öre per bevillningskrona. Antalet i dylik grad för folkskoleväsendet starkt betungade landsbygdskommuner tyckes vara i stigande, ty då antalet landsbygdskommuner, som år 1904 hade mera än 30 öre per fyrk i uttaxering för folkskoleväsendet, var blott 569, ökades antalet under de två åren 1905 och 1906 med icke mindre än 137 eller till 706. I samtliga dessa 706 kommuner är uttaxeringen för folkskoleväsendet väsentligt högre än den uttaxering, som för landsbygdskommunerna kan betraktas såsom den normala: utdebiteringen rör sig nämligen i det stora hela kring siffran 24 öre per fyrk på så sätt, att antalet kommuner, som hafva en högre uttaxering än nämnda belopp, är ungefär lika stort med antalet kommuner, i hvilka folkskoleskatten utgår med en lägre siffru.

1) Uttaxering gemensamt för kyrka och skola.

2) Uttaxering för skolan gemensam med utdebiteringen för stadens öfriga utgifter.

Det är framför allt de kommuner, hvilka hafva en folkskoleskatt af mera än 30 öre per fyrk, d. v. s. 3 kronor per bevillningskrona, som synas vara i behof af hjälp på ena eller andra sättet, därest folkskoleväsendet i dessa kommuner ej skall varda alltför efterblifvet. En utredning angående i hvad mån och till hvilken utsträckning statsbidrag utöfver de nu för folkskoleväsendet utgående må kunna lämnas kommunerna synes därför högeligen påkallad.

Vid ärendets behandling inom sammansatta stats- och lagutskottet hafva bland dem, som velat komma till ett positivt resultat, väsentligen tre olika sätt varit på tal.

Det ena förslaget går ut på, att i enlighet med herrar Svallingsons och friherre Adelswärds motioner staten öfvertager lärarepersonalens aflöning. Herr Svallingson begränsar statens bidrag till den af statsmakterna fastställda kontanta aflöningen, medan åter friherre Adelswärd tänker sig, att staten skulle öfvertaga åtminstone lärarepersonalens *hela* aflöning, sålunda äfven naturaförmånerna eller ersättning därför, dyrortstillägg m. m. Statens lönetillskott för lärarepersonalen uppgick år 1906 till något öfver 7 millioner kronor. Då detta var två tredjedelar af den fastställda lagliga lönen, skulle statens bidrag för den återstående tredjedelen utgöra något öfver  $3\frac{1}{2}$  millioner kronor, hvilket alltså är det minimibelopp, som kräfvades för genomförande af herr Svallingsons förslag (de löneförbättringar, som från år 1907 utgå för folkskollärarepersonalen och innevarande år faststälts för småskollärarepersonalen, då icke tagna i beräkning; förslagsanslaget under rubriken »Lönetillskott åt lärare vid folkskolor och småskolor» har ju blifvit höjdt för år 1907 till 8,100,000 kronor och vid innevarande års Riksdag till 9,456,000 kronor). Ett förverkligande af friherre Adelswärds förslag åter skulle medföra för statsverket en ökad kostnad af öfver 10 millioner kronor, eftersom lärarepersonalens hela aflöning år 1906 uppgick till öfver 17 millioner kronor och staten, enligt nuvarande bestämmelser, härtill bidrager med 7 millioner kronor. Intetdera af dessa förslag torde ha utsikt att inom det närmaste årtiondet kunna i hela sin omfattning förverkligas. Att staten skulle fullständigt öfvertaga de folkskollärare och småskollärarekåren tillförsäkrade *ålderstilläggen* är ett kraf, som ofta blifvit af Andra Kammaren framhållet, och för hvilket synnerligen kraftiga skäl tala, ej minst ur synpunkten af en utjämning af skolutgifterna. Det torde ock möjligen kunna ifrågasättas, huruvida ej statens bidrag till bestridande äfven af begynnelselönen lämpligen kunde utgå med något större *procent* än hittills varit fallet. Men från dessa ofta och med allt större styrka framburna förslag rörande

en utjämning af kommunernas skolbördor till de förslag, som framställas i de båda motionerna, särskildt i den af friherre Adelswärd framburna, är ett så stort steg, att om man icke vill uppskjuta frågans lösning till en ganska aflägsen framtid, det nog är rådligast att slå in på en annan väg. Utom de stora kostnaderna för statsverket resa sig nämligen en mängd praktiska svårigheter i vägen för en lösning sådan som den i motionerna ifrågasatta. Om staten öfvertager lärarepersonalens *hela* aflöning, bör väl staten och hafva inflytande dels på tillsättningen af lärare, dels på bestämmandet af lärareplatsernas antal. Härtill kommer slutligen, att genom en dylik lösning visserligen en utjämning af skolbördorna äger rum, men proportionellt för alla rikets kommuner och icke med särskild tagen hänsyn till dem, som äro allra mest betungade och således hafva svårast att upphjälpa sitt skolväsende. Denna invändning har tillämpning äfven på herr Jonssons i Freluga motion, enligt hvilken staten skulle bidraga med två tredjedelar af *alla* kostnader för folkskoleväsendet, sålunda äfven till skolhusbyggnader, skoltomter m. m. — en anordning, som visserligen skulle ställa sig förmånlig för städerna med deras dyrare skolhusbyggnader, dyrtortstillägg för lärarepersonalen o. s. v., men som näppeligen i tillräcklig grad skulle hjälpa de minst bärkraftiga kommunerna. Ett förverkligande af detta förslag skulle därjämte ställa ännu större kraf på statsverket än de två förut omnämnda förslagen. Samtliga utgifter för folkskoleväsendet i vårt land uppgingo nämligen år 1906 till öfver 30½ millioner kronor. Om staten skulle häraf erlægga två tredjedelar, blir statens andel öfver 20 millioner kronor, och då staten enligt nuvarande bestämmelser bidrager med endast omkring 7 millioner kronor, blir det ytterligare statsbidrag, som erfordras för förverkligande af det i herr Jonssons motion framlagda förslaget, icke mindre än öfver 13 millioner kronor.

Enligt det andra förslaget skulle man afslå de föreliggande sex motionerna för att i stället bifalla herr Staaffs med fleres till tillfälligt utskott remitterade motion n:o 229, i hvilken hemställes, att Kungl. Maj:t måtte »låta anställa en allsidig utredning rörande hvilka kommuner som äga alltför ringa ekonomisk bärkraft i förhållande till dem åliggande skattebördor, samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen gifver anledning». Häremot har invändts, att, om utredningen skall hafva en så vidsträckt omfattning, det kan antagas, att äfven i detta fall lösningen undanskjutes till en ganska aflägsen framtid, under hvilken allt fortfarande de för folkskoleväsendets tillbörliga upprätthållande hårdast betungade kommunerna

få draga sig fram bäst de kunna, i de flesta fall genom anordnande af half-tidsläsning och andra icke normala former för skolundervisningen. Det är därjämte att märka, att frågan om en lindring i kommunernas fattigvårdskostnader redan är under särskild utredning. 1905 års riksdag skref nämligen till Kungl. Maj:t och anhöll om ändringar i fattigvårdslagstiftningen, hvarvid bland annat äfven ifrågasattes statsbidrag för vissa fattigvårdskostnader i större utsträckning än hittills. Med anledning häraf tillsatte Kungl. Maj:t den 21 juni 1907 en kommitté med uppdrag att utarbета förslag till den förändrade lagstiftning angående fattigvården, som kunde finnas erforderlig och lämplig, äfvensom till de ändrade bestämmelser i andra delar af lagstiftningen, som häraf påkallades. Kommittén är för närvarande sysselsatt med sitt uppdrag, och enligt hvad jag erfarit kommer den att beakta äfven frågans ekonomiska sida. Under sådana omständigheter kan det ej vara lämpligt att nu uppdraga äfven åt andra personer att utreda kommunernas bärkraft beträffande fattigvårdskostnaderna. Fast hellre torde den utredning, som nu påkallas, böra begränsas till kostnaderna för folkskoleväsendet, d. v. s. de kommunala utgifter, som hvad särskildt landsbygdskommunerna angår äro de mest betungande. Statistiska centralbyråns berättelse angående kommunernas fattigvård och finanser upplyser nämligen, att landsbygdskommunernas utgifter år 1905 relativt fördelade sig sålunda:

för folkskoleväsendet.....	40,5	procent
» fattigvården.....	25,2	»
» kyrkliga ändamål.....	22,5	»
» sundhetsvård.....	3,3	»
» öfriga behof.....	8,5	»

Summa 100,0 procent

Det tredje sättet för en positiv lösning är att i enlighet med grefve Hugo Wachtmeisters samt herrar J. O. Forsslings och N. Nilssons i Skärhus motioner söka lindra bördorna särskildt för de kommuner, hvilka äro hårdast betungade af utgifter för folkskoleväsendet, genom att direkt statsbidrag under vissa villkor utginge till dessa kommuner utöfver de nu utgående bidragen till folkundervisningen. En utredning i detta syfte öfverensstämmer närmast med af fjolårets statsutskott uttalad mening och syntes i fjol hafva sympatier inom Andra Kammaren.

Frågan om en jämnare fördelning af kommunernas skattebördor var nämligen vid fjolårets riksdag bragt på tal genom tre särskilda motioner, hvilka remitterades till tre olika utskott med det resultat, att frågan trasades sön-

der, så att, oakadt starka sympatier tycktes finnas för att *något* måtte göras, ingen positiv åtgärd blef vid den riksdagen beslutad.

En af motionerna, den af grefve Hugo Wachtmeister i Första Kammaren väckta, var remitterad till statsutskottet, som bland annat yttrade följande (i utlåtande n:o 167):

»En utredning i den af motionären angifna riktning skulle, enligt utskottets förmenande, otvifvelaktigt vara af stor vikt för afhjälpande af de olägenheter, som för närvarande måste anses råda i afseende å ojämn kommunalbeskattning för folkskoleändamål, därvid emellertid jämväl borde ägnas uppmärksamhet åt såväl det sätt, hvarpå skolväsendet i de olika kommunerna är tillgodosedt, särskildt om och i hvilken utsträckning den s. k. halftidsläsningen förekommer, som ock huruvida de utgifter, för hvilkas bestridande kommunernas skatteinkomster i öfrigt äro afsedda, kunna anses vara för dem nödvändiga och stå i rimligt förhållande till deras ekonomiska bärkraft. I det läge frågan kommit genom Riksdagens ofvan förmälda afslag å den med anledning af herr Mattsons motion ifrågasatta statistiska utredning, som skulle omfatta jämväl frågor af nu förevarande art, anser sig utskottet dock icke kunna för närvarande tillstyrka motionen.»

Vid ärendets föredragning i Andra Kammaren hade landshöfding J. Widén ett anförande, i hvilket 32 af kammarens ledamöter instämde. Anförandet var af följande innehåll (Andra Kammarens protokoll n:o 69, sid. 34—36):

»Denna motion synes mig verkligen vara en af de mera beaktansvärda, som hafva väckts vid denna riksdag. Vi hafva rätt länge hållit på med att söka få fram någon utredning om på hvilket sätt det skulle kunna rådås bot på ojämnheterna mellan kommunerna i den kommunala beskattningen. Det har emellertid icke blifvit någonting af härmed. Och detta torde till en viss grad bero därpå, att man tagit munnen för full. Man har — för att använda en sådan liknelse — velat taga så stora köttstycken på en gång, att man icke kunnat svälja och smälta dem. Det synes mig däremot, att grefve Wachtmeister i denna motion verkligen beträdat den rätta vägen. Han har nämligen här framtagit endast en särskild del af detta spörsmål, i det han fäst uppmärksamheten allenast på de ojämnheter i afseende på den kommunala beskattningen, som bero på de växlande utgifterna för folkskoleväsendet. Och jag tror, som sagdt, att det är den rätta vägen att icke taga allsammans på en gång. Hvad särskildt beträffar kostnaderna för fattigvården och den ojämnhet, med hvilken vi veta, att dessa trycka kommunerna, torde denna sak blifva föremål för öfvervägande vid den omarbetning af fattigvårdslagstiftningen, som är omedelbart förestående, och vid hvilken särskildt torde komma att behandlas spörsmålet, huru ojämnheterna kommunerna emellan i afseende å fattigvårdstungan skola kunna utjämnas. Det har ju ifrågasatts, att statsbidrag skulle lämnas för sådant ändamål, och äfven på lagstiftningens väg har man tänkt sig åtgärder, hvarigenom dessa ojämnheter skulle kunna minskas.

Här gäller det emellertid utgifterna till folkskolan. Motionären har bifogat en tabell, hvori han med anförande af en del exempel visar, huru ojämt skatterna till folkskoleväsendet nu trycka. Det visar sig, att kommuner finnas, i hvilka utdebiteringen för folkskoleväsendet öfverstiger 1 krona per fyrk, och att å andra sidan finnas kommuner, i hvilka denna utdebitering är rätt liten. Äfven fäster han uppmärksamheten på hvad hvar och en, som tagit någon del af detta, känner till, att i de kommuner, där utdebiteringen är störst, hvilket i regel gäller för de smärre kommunerna, folkskoleväsendet i allmänhet är minst väl ordnad, beroende på att dessa kommuner icke hafva förmåga att ordna det bättre. Den förre ecklesiastikministern visade i ett anförande i Första Kammaren i fjol, huru illa i detta hänseende är bestäldt. I motionen hafva äfven anförts de siffror, som då framlades.

Jag har från Jämtlands län erhållit en del uppgifter på huru olika förhållandena därstädes äro i nu ifrågakvarande hänseende. Där finnas kommuner, hvarest utdebiteringen för folkskoleväsendet, såsom till exempel i Sveg, utgör 10<sup>1</sup>/<sub>2</sub> öre per fyrk, under det att den i Åsarna, som ligger icke så särdeles långt därifrån, utgör 1 krona per fyrk. Nu är emellertid detta icke hela utdebiteringen till folkskoleväsendet. Därtill komma de personliga afgifter till folkskolan, som merendels utgå med 50 öre för man och 25 öre för kvinna. Ställningen blir än sämre för de små kommunerna, om man medräknar dessa personliga afgifter, hvilket är det rätta, om man vill angifva, huru ifrågakvarande börda *verkligen* trycker kommunerna. Man bör då ställa *hela* utgiften för folkskoleväsendet i förhållande till kommunens fyrktal. Jag skall be att få anföra några exempel:

Jag vill då först taga några sådana från Södermanlands län, att börja med ett par stora församlingar. I Stora Malm utgör sammanlagda fyrktalet 113,527. Utdebiteringen för alla kommunens behof — de personliga afgifterna för folkskoleväsendet icke medräknade — uppgår till 51 öre per fyrk. Utgifterna för folkskoleväsendet belöpa sig till 29,890 kronor, och detta motsvarar omkring 26 öre per fyrk. I Nikolai socken bredvid Nyköping — också en mycket stor kommun — är fyrktalet 121,104, hela utdebiteringen 36 öre per fyrk samt utgifterna till folkskoleväsendet 41,930 kronor, motsvarande ungefär 34 öre per fyrk. Inom dessa stora kommuner har man ett utmärkt och förstklassigt ordnad folkskoleväsen. Går jag nu till de mindre kommunerna i länet och väljer till exempel Torsåker, så finner jag, att fyrktalet där uppgår till 2,889, utdebiteringen per fyrk till alla kommunens behof utgör 72 öre per fyrk och utgifterna till folkskoleväsendet belöpa sig till endast 2,278 kronor; men detta gör dock 86 öre per fyrk.

Jag vill äfven taga ett par kommuner i Älfsborgs län. I Karl Gustafs kommun — inom parentes sagdt en af de i kommunalt skatteafseende mest betungade i hela riket — är fyrktalet 1,294, utdebiteringen per fyrk för samtliga behof 316 öre samt utgifterna för folkskoleväsendet 2,803 kronor, hvilket, fördeladt på hvarje fyrk, gör 216 öre per fyrk. Grimmares kommun, som ligger bredvid, har ett fyrktal af 1,480, och utdebiteringen till kommunens samtliga behof uppgår där till 176 öre per fyrk, under det att utgifterna för folkskoleväsendet belöpa sig till 3,517 kronor eller per fyrk icke mindre än 238 öre.

Jag vill icke vidare fortsätta denna axplockning. Hvad jag här anført, torde tillräckligt bevisa vidden och omfattningen af det missförhållande, det här gäller

att afhjälpa. Men det är en annan fråga, som här verkligen är än viktigare, mina herrar. Det är nämligen icke utjämningen af de kommunala skattebördorna, så viktigt detta än är, utan det är frågan om huru man skall få folkskoleundervisningen ordnad på det bästa sättet. Förhållandet är nämligen, att just i de kommuner, där utdebiteringen är störst, folkskoleundervisningen i allmänhet är minst tidsenligt ordnad. Jag vill anföra några ord ur motionen, som i detta hänseende äro ganska betecknande. Motionären frågar: »Måne samma uppfattning» — den uppfattningen, att vårt folkskoleväsen öfver allt är så utmärkt väl ordnadt — »skulle göra sig gällande, om de besökte flertalet skolor i de fattigare landsdelarna, eller om de visste, att endast 49 procent af Sveriges skolor meddela det föreskrifna kunskapsmättet, d. v. s. att i 51 procent af samtliga skolor s. k. halftidsläsning förekommer, eller i 83 procent af Jönköpings läns skolor, i 87 procent af Älfsborgs läns, i 88 procent af Värmlands och 91 procent af Kronobergs läns, allt enligt uppgifter i pressen.» Med halftidsläsning menar motionären här äfven systemet med flyttande skolor. Han fortsätter och svarar på frågan: »Man må hafva hvilken uppfattning som helst om denna halftidsläsning, man måste dock fråga sig, om det ligger rättvisa däri, att under något så när likartade naturförhållanden svenska barn, socialt och ekonomiskt jämnställda, skola erhålla helt olikartad undervisning, därför att de råkat födas inom olika kommuner.»

Jag har talat med folkskoleinspektörer i detta hänseende, och de säga, att det är alldeles omöjligt att nu kunna tänka sig att öfverallt få folkskoleväsendet ordnad på ett enhetligt och fullt tillfredsställande sätt, ty det finnes ingen möjlighet att inom de små kommunerna yrka på sådana åtgärder, som skulle kunna behövas. De hafva ej råd därtill. Man kan omöjligt påyrka, att de skola prestera allt, som är erforderligt.

Nu är det för mig klart, att det icke är lämpligt att göra något yrkande, så mycket mindre som jag icke kan neka till att statsutskottet, hvilket ju för öfrigt yttrat sig mycket välvilligt mot motionen, har rätt uti den anmärkningen, att den utredning, som här behöfves, borde vara något fullständigare, än motionären har begärt.

Jag skall därför, som sagdt, med hänsyn härtill och äfven med hänsyn till riksdagens sena timme icke göra något yrkande. Men jag har velat fästa uppmärksamheten på detta sakförhållande; och enligt mitt förmenande vore här en viktig samhällsangelägenhet, som det för en initiativrik ecklesiastikminister skulle väl löna sig att taga reda på och söka göra något för att på tillfredsställande sätt ordna.»

(I detta anförande instämde herrar *Eriksson* i Elgered, *Jansson* i Edsbäcken, *Karlsson* i Fjäl, *Sundin*, *Enander*, *Carlsson* i Malmberget, *Warburg*, *Blomberg*. *Wavrinsky* i Stockholm, *Wallis*, *Larsson* i Göteborg, *Berg* i Stockholm, *Branting*, *Lindhagen*, *Kjellberg*, *Beckman* i Djursholm, *Pettersson* i Södertälje, *Forssling*, *Zetterstrand*, *Kropp*, *Johansson* i Jönköping, *Olsson* i Blädinge, *Svallingson*, *Rune*, *Broomé* i Bårslöf, *Nilsson* i Malmö, *Ryden*, *Thylander*, *Larsson* i Klagstorp, *Lundgren*, *Leksell* och *Hammarström*.)



Den utredning, som i föreliggande fråga uppenbarligen är behöflig, synes mig lämpligast böra ske i anslutning till den mening, som uttalats af fjolårets statsutskott samt i här återgifna anförande. Vid en dylik utredning torde böra tagas i öfvervägande, hvilka kommuner som kunna anses så betungade af utgifter för folkskoleändamål, att extra statsbidrag är för dem erforderligt: om gränsen bör exempelvis sättas vid en folkskole-skatt af 3 kronor per bevillningskrona eller möjligen högre upp eller till äfventyrs man skulle utsträcka det särskilda understödet längre ned. Vidare synas, på sätt fjolårets statsutskott antyder, böra komma under utredning orsakerna till den höga uttaxeringen för skolväsendet: om de utgifter, för hvilkas bestridande kommunernas skatteinkomster i öfrigt äro afsedda, kunna vara för dem nödvändiga och stå i rimligt förhållande till deras ekonomiska bärkraft. Så måste naturligtvis ock utredas, i hvilken utsträckning staten bör lämna extra bidrag för bestridande af de folkskolekostnader, som öfverstiga ett visst skattebelopp: om staten bör exempelvis bestrida hälften af de öfverskjutande kostnaderna eller annan proportion bör väljas. Än vidare måste utredas, om staten bör lämna dylikt extra bidrag för *alla* kostnader för folkskoleändamål, sålunda äfven för skolhusbyggnader, eller om icke snarare det extra understödet bör begränsas till kostnaderna för lärarepersonalens aflöning, skolmateriel och liknande utgifter, som mera regelbundet återkomma och beträffande hvilka en kontroll är lätt att åstadkomma. I sammanhang härmed torde äfven böra utredas, om och i hvad mån staten bör för folkskolekostnadernas utjämnande bidraga till lärarepersonalens lagstadgade kontanta aflöning i högre grad än för närvarande, t. ex. genom att fullständigt öfvertaga ålderstilläggen eller på annat sätt minska kommunernas löneutgifter. Slutligen bör, i enlighet med hvad fjolårets statsutskott framhöll, uppmärksamhet äfven ägnas åt det sätt, hvarpå skolväsendet i de olika kommunerna är tillgodosedt: ändamålet med det ökade statsbidraget bör ju vara att sätta de för folkskoleväsendet hårdast betungade kommunerna i tillfälle att förbättra sitt skolväsende, så att äfven i dessa kommuner barnen må erhålla en skolundervisning, som motsvarar de kraf, hvilka nu i detta afseende kunna ställas på den blifvande samhällsmedborgaren.

Då det är ett viktigt statsintresse, att möjlighet beredes barnen äfven i de fattigare kommunerna att få en tillfredsställande undervisning, bör staten här träda hjälpande emellan. Jag har därför yrkat,

a) att Riksdagen, med anledning af förevarande motioner, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det

täcktes Kungl. Maj:t låta anställa utredning, dels huruvida, i hvilken utsträckning samt under hvilka villkor skol-distrikt, särskildt sådana, som för vården af sitt folkskoleväsende blifvit i högre grad betungade af utgifter, må utöfver nu utgående statsbidrag erhålla ytterligare bidrag för bestridande af kostnaderna för vissa utgifter för folkskoleändamål, dels ock angående de sannolika kostnader, som härigenom skulle åsamkas statsverket, samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kan föranleda;

b) att, i den mån förevarande motioner ej härigenom blifvit besvarade, desamma icke må till någon Riksdagens vidare åtgärd föranleda.»

af herr *D. Persson*, som ansett, att utskottets yttrande och förslag bort ha följande lydelse:

»De här ifrågavarande motionerna kunna med afseende å sitt syfte sammanfattas i två skilda grupper. Den ena gruppen afser utredning om beredande af extra bidrag af statsmedel, utöfver nu utgående statsunderstöd, till folkundervisningen i kommuner, hvilka äro af kostnaderna för densamma särskildt ekonomiskt betungade. Till denna grupp höra grefve Wachtmeisters samt herrar Forsslings och Nilssons i Skärhus motioner. I grefve Wachtmeisters och herr Nilssons motioner ifrågasättes därjämte, att utredningen måtte omfatta det sätt, hvarpå folkskoleväsendet i de olika kommunerna är tillgodosedt. De till den andra gruppen hörande motionerna, nämligen herr Svallingsons, friherre Adelswärds och herr Jonssons i Freluga, hafva det syftemålet gemensamt att åvägabringa undersökning rörande en ökning af statsbidraget till folkundervisningen, som skulle kunna komma samtliga kommuner till godo. I fråga om ökningens omfattning och begränsning gå emellertid motionerna något i sär. Härutinnan tillåter sig utskottet hänvisa till motionerna.

Utskottet, som ingalunda vill förneka, att bördorna för skolväsendet liksom för andra kommunala utgifter kunna trycka olika i skilda kommuner, anser dock icke, att lättandet af dessa bördor kan eller bör ske på det sätt, att staten för skoländamål skulle lämna proportionsvis större bidrag till den ena kommunen än till den andra. Ty det får icke förbises, att det i många fall kan vara beroende af rent tillfälliga omständigheter, att en

kommun ett eller annat år kan ha särskildt dryga utgifter för sitt skolväsende, och att, om statens bidrag skulle göras beroende af dessa, det skulle krävas ständigt återkommande vidlyftiga och kostsamma utredningar för åvägabringande af en någorlunda rättvis grund för de särskilda bidragens utgående.

Att Riksdagen redan lämnar bidrag för beredande af möjlighet till skolgång för fattiga, på längre afstånd från skolorna boende skolpliktiga barn inom vissa lappmarksförsamlingar, är beroende på så säregna lokala förhållanden, att däraf icke kan hämtas något stöd för motionärernas framställning. Samma är ock förhållandet med de bidrag, som för dylika ändamål utgå från Lappmarks ecklesiastikfond.

Utskottet kan sålunda icke förorda, att staten genom särskilda bidrag till skolväsendet skulle söka åstadkomma en jämnare fördelning af de kommunala skattebördorna, liksom utskottet icke heller anser det vara rätta lösningen, att, såsom en del motionärer föreslagit, staten skulle lämna bidrag till uppförande och underhåll af lärarbostäder och skollokaler.

Spörsmålet om hvad som från statens sida kan och bör göras för åstadkommande af en utjämning kommunerna emellan af de kommunala skattebördorna i allmänhet ligger utanför utskottets uppgift. Detta ämne blir emellertid föremål för Riksdagens pröfning i annat sammanhang, nämligen vid behandlingen af den utaf herr Staaff m. fl. i Andra Kammaren väckta, till annat utskott hänvisade motionen n:o 229, i hvilken hemställes, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t så snart som möjligt låta anställa en allsidig utredning rörande hvilka kommuner som äga alltför ringa ekonomisk bärkraft i förhållande till dem åliggande skattebördor, samt därefter till Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen gifve anledning.

Utskottet anser emellertid, att en särskild utredning bör komma till stånd i det syfte, som angifves i herrar Svallingsons och friherre Adelswärds motioner, och som afser statens öfvertagande af hela den till lärarpersonalen vid rikets folk- och småskolor utgående, af statsmakterna fastställda kontanta lönen.

Befrämjandet af folk- och småskolorna bör vara ett minst lika viktigt statsintresse som det beträffande de allmänna läroverken, och torde därför lika talande skäl kunna anföras för statens öfvertagande, af hela aflöningen afven för de förra skolornas lärarkår.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa:

a) att Riksdagen, i anledning af friherre Adelswärds och med bifall till herr Svallingsons ofvannämnda motioner, må i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes verkställa utredning och till Riksdagen framlägga förslag därom, att staten öfvertager den till lärarpersonalen vid rikets folk- och småskolor utgående, af statsmakterna fastställda kontanta aflöningen;

b) att grefve Wachtmeisters samt herrar Forsslings, Nilssons i Skärhus och Jonssons i Freluga ofvanberörda motioner, i hvad desamma skilja sig från friherre Adelswärds och herr Svallingsons motioner, icke må af Riksdagen bifallas.»